Date ______
Page ______

Assignment

Major - Economics

NAME : Rabari Harkhu Raja Bhai

SEM : COC Sem - 2

Roll No : 178

PRN No : COC 2025178

Subject : COC - Banking and Finance

Code : 102

BANKING AND FINANCE

Q.(1) વિશિષ્ટ પ્રકારના ગ્રાહકો વિશે વિસ્તૃત નોંધ લખો

વિશિષ્ટ પ્રકારના ગ્રાહકો માં આઠ પ્રકારના ગ્રાહકોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જે નીચે મુજબ છે વિસ્તારપૂર્વક સમજીએ.

1. નાના (Minor) ગ્રાહકો :

- નાના (Minor) કોણ છે?

• ભારતમાં 18 વર્ષથી નાની ઉંમરની વ્યક્તિને કાયદા હેઠળ "નાના" (Minor) કહેવામાં આવે છે (Indian Majority Act 1875 અને Indian Contract Act, 1872 ની કલમ 11 પ્રમાણે)

• નાના વ્યક્તિ પોતાના નામે કરાર કરી શકતા નથી. એટલે બેંક ખાતુ પણ પોતાના નામે એકલા ચલાવી શકતા નથી.

• નાના નું બેંક ખાતુ કેવી રીતે ખોલાય?

- ખાતું નાના ના નામે ખોલાય પણ તેના માતા-પિતા કે કોર્ટ દ્વારા નિમાયેલ ગાર્ડિયન સાથે ખોલવું પડે.
- ખાતા નું નામ લખાય આ રીતે :-
- "માસ્ટર રાહુલ શાહ (નાના) દ્વારા ગાર્ડિયન શ્રીમતી પાર્વતી બહેન શાહ"

• અથવા "મિસ ક્રિષ્ટી પટેલ (Minor) by Father and Natural Guardian Shri Mahesh bhai patel.

• 18 વર્ષ પુરા થાય ત્યારે શું થાય? (Attaining Majority)

- જ્યારે નાની વ્યક્તિ 18 વર્ષની થાય છે. બેંક તેને પત્ર લખે છે કે "હવે તમે પુખ્ત થયા છો નવું KYC કરાવો"

- નવી સહી (Specimen Signature) આપવી પડે.
- જુનું ખાતું બંધ કરીને નવું ખાતું ખોલવામાં આવે અથવા જુનું ખાતું જ યુક્ત ખાતામાં ફેરવાય.
- હવે ગાર્ડિયન જરૂર નથી, બધું પોતે ચલાવી શકે.

• મહત્વના નિયમો :

- નાના પોતે લોન લઈ શકતા નથી.
- નાના બીજાને લોન આપવાની ગેરંટી આપી શકતા નથી.
- નાના નોમિની તો બની શકે છે, પણ પૈસા 18 વર્ષ પછી જ મળે.
- આ રીતે બેંકો નાના ગ્રાહકોના હિતોનું રક્ષણ કરે છે અને કાયદાનું પણ પાલન કરે છે.

2. અભણ (Illiterate) ગ્રાહકો :-

- અભણ વ્યક્તિ કોણ છે?

• જે વ્યક્તિ વાંચી-લખી શકતા નથી. અને પોતાનું નામ પણ લખી શકતા નથી, તેને બેંકિંગમાં "Illiterate person" કહેવામાં આવે છે. આવી વ્યક્તિ સહી (Signature) કરવાને બદલે આંગળીનો ટોપો (Thumb Impression) આપે છે.

• આંગળીના ટોપાના નિયમો (RBI અને બેંકોના નિયમ પ્રમાણે)

• પુરુષ -> ડાબા હાથનો અંગુઠો (Left Hand Thumb Impression - LTI)

• સ્ત્રી -> જમણા હાથનો અંગુઠો (Right Hand Impression RTI)

• ટોપું લીધા પછી બેંક કર્મચારી લખે છે: "Left Thumb impression of Shri Ramanbhai patel અથવા "Right Thumb impression of Smt. Kantaben Desai.

Rabari Harkhu Raju Bhai

HR Rabari

• ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા :
- ફોટો જરૂરી (ખાતુ ખોલવાનો ફોર્મ પર અને SS (સહી)
- ઓછામાં ઓછા ૨ સાક્ષીઓ (witness) જરૂરી જે લખતા વાંચતા હોય.
- વિડિયો KYC પણ કરાવી શકાય (હવે ઘણી બેંકોમાં ફરજિયાત છે)

3. અંધ (Blind) ગ્રાહક

• અભણ વ્યક્તિથી બિલકુલ અલગ - અંધ વ્યક્તિને બેંકમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ગ્રાહક માનવામાં આવે છે કારણ કે
- તે વાંચી લખી શકે છે. (બ્રેઈલમાં)
- તે સહી કરી શકે છે. (પોતાની નિયમીત સહી)
- કાયદા હેઠળ તેની ક્ષમતા પુર્ણ છે (Indian Contract Act મુજબ)
- RBI ની સ્પષ્ટ સુચના છે. "અંધ વ્યક્તિઓ સ્વતંત્ર રીતે બેંક ખાતા ખોલવા અને ચલાવવા માટે સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે. (Blind persons are Fully Cometent to open and operate bank accounts indipendently.)

• ખાતું ખોલવાની પ્રક્રિયા :-
- સામાન્ય ગ્રાહક જેવું જ ફોર્મ ભરાય છે.
- સહી પોતે જ કરે છે. (જેવી રોજ કરતા હોય)
- ફોટો અને KYC નોર્મલ
- જો વ્યક્તિ બ્રેઈલમાં ફોર્મ પણ આપવામાં આવે છે (SBI, PNB, BOB જેવી બેંકોમાં ઉપલબ્ધ)

ઉદાહરણ: ૨૪ વર્ષના વિજયભાઈ IT પ્રોફેશનલ છે, જન્મથી અંધ છે. તેઓ HDFC બેંકમાં સેલેરી ખાતું ખોલાવે છે. પોતે જ સહી કરે છે, ચેકબુક લે છે. નેટ બેંકિંગ ચાલુ કરે છે. → બેંક તેમને સ્ક્રીન રીડર (JAWS/NVDA) સાથે કામ કરતું નેટ બેંકિંગ આપે છે. - ડેબિટ કાર્ડ -

Rabari Hitesh Raju bhai

HR Rabari

5. પાગલ / માનસિક રીતે અસ્વસ્થ (Lunatic / person of Unsound mind) ગ્રાહક

• 1. કાયદાકીય સ્થિતિ (ખુબ મહત્વની)

- ભારતીય કરાર કાયદો (Indian Contract Act 1872 કલમ 11 & 12) કહે છે → જે વ્યક્તિ માનસિક રીતે સ્વસ્થ નથી અને વસ્તુની સમજ નથી, તે કરાર કરી શકતો નથી.
→ એટલે તેનું બેંક ખાતું એકલુ ચલાવી શકાય નથી. અને નવું ખાતું પણ ખોલી શકાય નહી.

2. બેંકને "જાણ" થાય તો શું થાય?

- જો બેંકને ખબર પડે કે ગ્રાહક માનસિક રીતે અસ્વસ્થ છે, તો બેંક તરત જ ખાતું ફ્રીઝ (બંધ) કરી દે છે ન તો જમા ન તો ઉપાડ.

6. જોઈન્ટ ખાતું (Joint Account) અને તેના ધારકો :

જોઈન્ટ ખાતું શું છે?

• એક જ ખાતું જેમાં 2 કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓનું નામ હોય અને તેઓ બધા માલિક હોય સૌથી વધુ પતિ-પત્નિ, માતા-પિતા-દિકરો, ભાઈ-ભાઈ, બિઝનેસ પાર્ટનર વચ્ચે થાય છે.

જોઈન્ટ ખાતાના 4 મુખ્ય પ્રકાર (Mode of Operation)

પ્રકાર	કોણ ચલાવી શકે	મૃત્યુ પછી શું થાય
Either or Survivor (E or S) સૌથી વધુ પ્રચલિત	બંને માંથી કોઈ પણ એક ચલાવી શકે	બાકીની વ્યક્તિને આખું ખાતુ મળી જાય છે.

H.R Rebari

2.	Anyone or Survivor બધા કે એકપણ	બધા કે એક પણ ચલાવી શકે	બાકી રહેલા સર્વાઈવર ને મળે.
3.	Jointly / Jointly operated બધા એ સાથે મળીને	બધાની સહી જરૂરી (ચેક / ઉપાડ માટે)	મૃત્યુ પછી પણ બધાની સહી જરૂરી
4.	Former or Survivor પહેલા વ્યક્તિ મુખ્ય	માત્ર પહેલી વ્યક્તિ ચલાવે બીજો નહીં.	પહેલી વ્યક્તિ મરે તો બીજા ને મળે.

ઉદાહરણ :-

1. પતિ-પત્નિ (Either or Survivor) - કોઈ એક મરી જાય તો બીજાને તરત પૈસા મળે.
2. માતા (75 વર્ષ) + દિકરો (Former or Survivor) માતા જીવે ત્યાં સુધી એકલા ચલાવે, પછી દીકરાને
3. બે ભાઈઓના બિઝનેસ (Jointly) બંનેની સહી વગર કોઈ ચેક ન નીકળે (સુરક્ષા માટે)
4. દીકરી + પિતા (વિદેશ જતી દિકરી) Anyone or Survivor દીકરી વિદેશમાં હોય તો પિતા ચલાવી શકે.

7. પાર્ટનરશીપ ફર્મ (Partnership Firm)

પ્રશ્નો :-

1. પાર્ટનરશીપ ફર્મ શું છે?
   બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓએ મળીને બિઝનેસ ચલાવવા માટે બનાવેલી સંસ્થા. ભારતમાં આ Indian Partnership Act 1932 હેઠળ ચાલે છે.
2. બેંકમાં ખાતું કેવી રીતે ખોલાય?
   - ખાતાનું નામ લખાય છે. ઉદાહરણ -

Rabari Harakhu Raju Bhai

HR Rabari

patel (karta) Hindu Undivided Family?

ખાતું ખોલવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજ (કાર્યજ્ઞાન)

દસ્તાવેજ	નોંધ
HUF નું પાનકાર્ડ	HUF ના નામે જ હોવું જોઈએ
HUF ડીડ (HUF Deed)	નોટરી કરાવેલી અથવા સ્ટેમ્પ પેપર પર
કર્તાનું KYC (આધાર + PAN)	
બધા કોપાર્સનર્સની લિસ્ટ + જન્મ તારીખ	(કર્તા, પત્ની, દીકરા-દીકરીઓ, પૌત્ર, પૌત્રી)
કર્તાની ઘોષણા (Affidavit)	કે કર્તા છે અને કુટુંબ અવિભાજિત છે.
બેંક પોતાનું HUF ફોર્મ	SBI, HDFC, ICICI, Axis બધી બેંકોમાં છે.

Thank you.